

ПРО ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТРОДУКОВАНИХ ВИТКИХ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН У ЖИТОМИРСЬКОМУ ПОЛІССІ

У статті розглядається практичне застосування найбільш поширених інтродукованих витких деревних рослин в Житомирському Поліссі, шляхи їх збагачення та охорони.

У практиці озеленення виткі деревні рослини відзначаються багатогранними якостями. Вони відіграють велику позитивну гігієнічну та практичну архітектурно-декоративну роль, мають господарсько-економічне і, в ряді випадків, спеціальне значення. Застосування й використання витких деревних рослин різноманітні. Їх широко застосовують для оформлення альтанок, трільяжів, відгородження спортивних та інших майданчиків, для притінення пішохідних і проїзних доріг ("зелені тунелі"), для притінення й оформлення балконів, терас, фасадів будинків, для декоративного вбрання павільйонів, огорож, гrotів, арок, підпірних стін тощо. Будівлі й споруди, оформлені виткими деревними рослинами з декоративним листям або красивими яскравими квітками чи плодами, набувають дуже привабливого вигляду, створюють враження великої маси зелені. Виткі деревні рослини незамінні для поліпшення зовнішнього вигляду непривабливих фасадів будинків. Навіть несудільне озеленення стін таких будинків виткими деревними рослинами може значно поліпшити зовнішній вигляд споруд. Виткі деревні рослини незамінні там, де немає достатньої площі для нормального розвитку дерев і кущів, щоб створити потрібний декоративний і гігієнічний ефект. Крім цього, виткі деревні рослини можна використовувати для створення гірлянд між деревами в алеях і однорядних посадках на вулицях, бульварах, в парках, декорування стовпів вуличних ліхтарів, завдяки чому збагачується зелене вбрання міст і селищ. Нарешті, виткі деревні рослини з успіхом можна застосовувати як ґрунтопокривні для створення ґрунтозахисного й ґрунтозакріплювального покриття на відкосах берегів ставків та інших водойм, на схилах ярів і балок, для вкриття відкосів доріг, погребів, овочесховищ та інших підземних споруд.

В індивідуальних садах і садибах дуже бажане застосування плодкових і лікарських витких деревних рослин, які одночасно зі створенням декоративного ефекту дають цінні харчові плоди. Отже, виткі деревні рослини при застосуванні їх у вертикальному озелененні для вкриття стін житлових будинків, службових і господарських будівель зменшують перегрів стін, а також й оточуючого простору влітку, взимку зменшують їх охолодження й тепловіддачу. Листя й стебла деревних рослин відчутно захищають стіни будинків та інших споруд від попадання на них опадів, від різкого перепаду температури як влітку, так і взимку, тим самим послабляються процеси руйнування поверхні стін. Інтродуковані в Житомирському Поліссі виткі деревні рослини за способом прикріплення їх до опори розподіляються на такі групи:

- 1) корінцями й присосками - плющ звичайний та колхідський, дикий виноград тризагострений, кампіс повзучий;

- 2) чіпляються - виноградовник аконітолистий, дикий виноград п'ятилисточковий, всі види винограду, ломоноси Жакманів, виноградолистий та короткохвостий;
- 3) обвиваються - актинідія коломікта й гостра, жимолость козолиста, хвилівники великолистий та маньчжурський, деревозгубці круглолистий та чінкй, лимонник китайський.

Найкраще виткі деревні рослини підіймаються вертикальними опорами товщиною не більше 5-8 см. Якщо ж товщина опори більша, ніж діаметр верхівки стебла, то ліана сковзає по опорі та падає донизу. Тому в трільях та інших опорах для ліан мають переважати вертикальні бруски, стержні або дріт невеликих діаметрів (Рубцов, Лаптев, 1971). Для декорування кам'яних нештукатурених стін слід використовувати виткі деревні рослини першої групи. Для них не потрібні спеціальні каркаси, а стіна декорується рівною однорідною зеленою масою. Гладкі стіни слід декорувати рослинами другої групи. При цьому споруджуються на відстані не менше 10 см від стіни опорний дерев'яний чи металевий каркас у вигляді решіток 0,5x0,5 м, націплених на вбиті в стіну металеві гаки.

Дерев'яні стінки й фундаменти декорують виткими рослинами першої групи, тобто тими, що мають присоски і для яких не потрібні спеціальні опори. Підпірні стінки, облицьовані красивим каменем чи декоративними плитками, не слід суцільно закривати виткими рослинами; зелень і камінь чи плитки мають гармонічно поєднуватися (Рубцов, Лаптев, 1971).

Для створення тихих куточків відпочинку в саду роблять екрани, які декорують виткими рослинами. Для декорування екранів придатні виткі рослини всіх названих груп. Решітку для екранів краще робити з дроту.

Особливого практичного значення набувають плодові виткі деревні рослини - всі інтродуковані в Житомирському Поліссі види винограду (*Vitis*), актинідія коломікта й гостра, лимонник китайський. Поки що вони культивуються у садибах небагатьох аматорів, але успішний досвід їх культури в регіоні дає вагому підставу рекомендувати широке використання цих видів як декоративно-плодових для вертикального озеленення будинків у приватних садибах, в містах і селищах регіону.

Крім цього, деякі виткі деревні рослини можна успішно застосовувати як ґрунтопокривні рослини. До них в першу чергу слід віднести *плющ звичайний*, який є аборигеном Житомирського Полісся (північно-західна частина), проте він нерідко обмерзає вище рівня снігового покриву, зате добре зимує під снігом. Тому там, де його використовують для озеленення, він, добре розростаючись, утворює гарне вічнозелене покриття в парках і скверах, перетворюючись таким чином на ґрунто-покривну рослину. Отже, його можна рекомендувати як вічнозелену ґрунтопокривну рослину в парках і скверах. Звичайно, не може бути мови про заміну ним газонних рослин.

Перспективне значення може мати *плющ колхідський*, він має теж вічнозелений вид, але в умовах Житомирського Полісся взимку обмерзає вище рівня снігового покриву, проте добре зимує під снігом. Протягом весни-літа добре розростається, утворюючи суцільне вкриття на поверхні ґрунту. Тому *плющ колхідський*, як і *плющ звичайний*, в умовах Житомирського Полісся може бути рекомендований як вічнозелена ґрунтопокривна рослина в парках і скверах.

Значне поширення набув *дикий виноград п'ятилисточковий*, який при відсутності опори розростається поверхнею ґрунту, перетворюючись у ґрунтопокривну рослину. Особливо добре він виконує функції ґрунтопокривної рослини на відкосах, на берегах водойм, струмків і невеликих річок у парках і садах. Таку роль він успішно виконує у багатьох місцях Житомирського Полісся. Тому при розширенні масштабів його культивування слід враховувати і цю особливість дикого винограду п'ятилисточкового.

Таким чином, інтродуковані в Житомирському Поліссі виткі деревні рослини можуть використовуватись не лише для вертикального озеленення і як плодові, але й частково як ґрунтопокривні. Ця універсальність ставить деревні рослини в ряд найцінніших для практичного використання. Сьогодні у Житомирському Поліссі інтродуковано такі виткі деревні рослини:

Актинідія коломікта

(*Actinidia kolomikta* Rupr.) Maxim.)

Актинідія гостра	(<i>Actinidia arguta</i> Planch.)
Виноград амурський	(<i>Vitis amurensis</i> Rupr.)
Виноград Ламбрусків	(<i>Vitis labrusca</i> L.)
Виноград лісовий	(<i>Vitis sylvestris</i> Gmer.)
Виноград прибережний	(<i>Vitis riparia</i> L.)
Виноград Тунбергів	(<i>Vitis thunbergii</i> Sieb. et Zucc.)
Виноградівник акогонолистий	(<i>Ampelopsis aconitifolia</i> Bge.)
Дикий виноград п'ятилисточковий	(<i>Parthenocissus guinguefolia</i> (L.) Planch.)
Дикий виноград тризастрижений	(<i>Parthenocissus tricuspidata</i> (Siedt. et Zucc.) Rehd.)
Деревозгубець круглолистий	(<i>Celastrus orbiculata</i> Thunb.)
Деревозгубець чіпкий	(<i>Celastrus scandens</i> L.)
Жимолость козолиста	(<i>Lonicera caprifolium</i> L.)
Кампсис укорінливий	(<i>Campsis radicans</i> (L.) Seem.)
Лимонник китайський	(<i>Schisandra chinensis</i> (Turcz.) Bail.)
Ломоніс виноградолистий	(<i>Clematis vitalba</i> L.)
Ломоніс короткохвостий	(<i>Clematis brevicaudata</i> DC.)
Ломоніс Жакманів	(<i>Clematis jackmanii</i> Th. Moore)
Хвилівник великолистий	(<i>Aristolochia macrophylla</i> Lam.)
Хвилівник маньчжурський	(<i>Aristolochia mandshuriensis</i> Kom.)
Плющ звичайний	(<i>Hebera helix</i> L.)
Плющ колхідський	(<i>Hedera colchica</i> C. Koch)

Більшість з них зосереджена в колекціях ботанічного саду Державної агроекологічної академії України (м. Житомир), частково у дендраріях лісництва та колекції Державної комунальної агрофірми "Квіти Полісся" (м. Житомир), в садибах аматорів декоративного садівництва по всьому регіону Житомирського Полісся. В озелененні культивується поки що дуже мало видів (*Parthenocissus guinguefolia*, *P. tricuspidata*, *Clematis jackmanii*).

Виткі деревні рослини, або ліани - це своєрідні, досить широко розповсюджені дерев'яні рослини, які належать до різних систематичних груп. Одні родини відзначаються значною численністю видів, що входять до них, інші - обмежений, ендемічний. Аналогічно із розмноженням інтродукованих в регіоні витких деревних рослин: одні легко розмножуються як насінням, так і вегетативно, інші для свого розмноження потребують специфічних умов.

Практичні заходи для охорони названих цінних витків деревних рослин можуть бути такими: періодична пропаганда рослин в пресі, по радіо й телебаченню, виставки рослин на різних обласних, районних та міських виставках, інструктування фахівців усіх рівнів, які мають практичне відношення до догляду за посадками витких деревних рослин. Ці заходи цілком достатні, якщо будуть провадитись постійно й наполегливо.

Література:

1. Вахновская Н.Г. Интродукция древесных лиан в Молдавии и перспективы их использования для вертикального озеленения. Автореферат дис. ... канд. биол. наук. - Кишинев, 1983. - 19 с.
2. Давыдович Б.В. Вертикальное озеленение. - Киев: Будівельник, 1971. - 128 с.
3. Заскальков Б.В. Опыт вертикального озеленения древесными лианами - М.: Стройиздат, 1965. - 113 с.
4. Озеленение зданий вьющимися растениями: Вертикальное озеленение. - М.: Госстройиздат, 1950. - 115 с.

КОХНО Микола Арсенович - науковий керівник, професор, доктор біологічних наук.
Центральний ботанічний сад АН України ім. М.М.Гришка.

КОРНІЙЧУК Василь Степанович - директор агрофірми "Квіти Полісся", здобувач
вченого ступеня кандидата біологічних наук.